

Siirtoväen määrä, lähtöalueet ja huoltosuhteet Kempeleessä vuosina 1944–1949

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Historian kandidaatin tutkielma

27.05.2021

Janika Kokkonen

Sisällys

Johdanto	3
1 Siirtoväkeä saapuu ja lähtee	9
1.1 Satoja uusia asukkaita pieneen kuntaan	9
1.2 Valtion huollossa ollut siirtoväki	14
2 Kuusamosta, Lapista ja Karjalasta Kempeleeseen	18
2.1 Kuusamolaiset eivät viipyneet pitkään	18
2.2 Lapin läänin siirtoväki vähemmistönä	20
2.3 Karjalan siirtoväki tuli jäädäkseen	23
Loppulause	28
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	30

Johdanto

Suomi kävi vuosina 1939–1944 kaksi raskasta sotaa Neuvostoliittoa vastaan. Sotien seurauksena se menetti alueitaan Neuvostoliitolle, mutta säilytti kuitenkin itsenäisyytensä. Sotavuosina väestöä siirtyi runsaasti rintaman läheisyydestä ja Moskovan rauhan rajan takaa pois sodan jaloista. Osa heistä palasi jatkosodan aikana takaisin entisille kotiseuduilleen, mutta joutui jättämään ne uudelleen, kun Suomen tappio alkoi kesällä 1944 näyttää varmalta.¹ Väestöä alkoi siirtyä yhä ripeämmin pois rajan taakse jäävältä alueelta, ja kesä-heinäkuussa Karjalasta evakuoitiin 258 882 henkeä². Vuoden 1944 aikana evakko-
taipaleelle lähti noin 590 000 suomalaista, kun mukaan lasketaan niin karjalaiset, lappilaiset kuin vuokratusta Porkkalasta evakuoit.³ Siirtoväen liikkuminen ei kuitenkaan jäänyt sotavuosiin, vaan he siirtyivät paikkakunnalta toiselle vielä pitkään sodan päättymisen jälkeenkin. Pohjois-Suomen siirtoväen liikkuminen kotiseuduilleen ja maataloussiirtoväkeä varten tehdyn maanhankintalain valmistuminen vuonna 1945 liikuttelivat siirtoväkeä.⁴

Moskovassa 19.9.1944 solmitun välirauhan mukaisesti rajan taakse jäi Karjalasta kolme kaupunkia ja 44 kuntaa kokonaisuudessaan, ja niiden lisäksi 20 kuntaa osittain. Pohjois-Suomesta menetettiin kokonaan Petsamo, sekä osittain Kuusamon ja Sallan kunnat. Uuden rajan taakse jäi yli 400 000 ihmisen koti, mikä oli yli 10 prosenttia Suomen koko väestöstä.⁵ Suomen pinta-ala supistui merkittävästi, ja kotinsa rajan taakse menettäneet oli nopeasti asutettava jäljelle jääneeseen Suomeen. Tämä oli suuri ponnistus sodan runtelemalle maalle, etenkin, kun sota jatkui vielä Lapissa saksalaisia vastaan.

Tässä tutkielmassa tarkastelen siirtoväen sijoittumista Kempeleen kuntaan jatkosodan loppuvaiheessa ja sen päättymisen jälkeen. Pääkysymys tutkielmassani on, *miten paljon siirtoväkeä Kempeleeseen tuli vuosien 1944–1949 aikana*. Alakysymyksinä on, *miten siirtoväen määrä muuttui tarkasteltavana olevien vuosien aikana, mistä siirtoväki Kempeleeseen tuli ja milloin he tulivat*. Lisäksi selvitän, *kuinka paljon Kempeleeseen sijoitettua siirtoväkeä oli valtion huollossa*.

¹ Hietanen 1984, 68.

² Hietanen 2005, 826.

³ Hietanen 2005, 829.

⁴ Laitinen 1995, 88–89.

⁵ Paukkunen 1997, 6–8.

Tarkastelen siirtoväen määrää tilastojen valossa. Lukumäärät olen koonnut lähdeaineistosta, ja tehnyt niistä taulukkolaskentaohjelmalla tilastollisia esityksiä havainnollistamaan siirtoväen määrän kehitystä vuosittain. Havainnollisuuden vuoksi olen tehnyt omat kuviot siirtoväen kokonaismäärästä ja valtion huollossa olleista. Lisäksi olen koonnut omiin kuvioihin Karjalan, Kuusamon ja Lapin läänin siirtoväen. Niiltä kuukaussilta, joilta tilastotietoja on kerätty sekä kuukauden alussa että lopussa, on käytetty suurempaa lukua. Näin saadaan paremmin esille lukumäärien ääripäät. Kuvioihin on koottu tiedot vain jatkosodan johdosta evakuoituista, mutta talvisodan siirtoväkeäkin oli Kempeleessä vielä tarkastelujakson aikana, tosin vain alle viisi⁶.

Siirtoväellä tarkoitan tutkielmassani niitä henkilöitä, jotka sodan aikana tai sen jälkeen määrättiin sotatilalain nojalla siirtymään pois asuinkunnastaan (pakollisesti evakuoitunut), sekä niitä, jotka siirtyivät vapaaehtoisesti viranomaisten kehotuksen mukaisesti (vapaaehtoisesti evakuoitunut). Tämä määritelmä oli käytössä sodan aikana. Rauhanteon jälkeisen määritelmän mukaan siirtoväkeä ovat he, jotka sodan, sodanvaaran tai rauhanteon vuoksi ovat siirtyneet Suomen nykyiselle alueelle ja he, jotka sotatilalain nojalla eivät saa muuttaa itärajan läheisyydessä oleviin koteihinsa. Siirtoväkeen kuuluvat myös he, jotka rajan taakse kokonaan tai osittain jäänyt tai vuokrattu kunta oli sijoittanut Suomeen jääneelle alueelle huoltolaitokseen tai yksityiseen perheeseen, ja jotka olivat asuneet ennen laitokseen sijoittamista Neuvostoliitolle luovutetussa osassa kuntaa.⁷ Käytän käsitettä sen laajimmassa mahdollisessa merkityksessä, sillä arkistoaineistossa ei määritellä siirtoväkeä kuin pakollisesti ja vapaaehtoisesti evakuoituihin. Vapaaehtoisesti siirtyneiden määrä on hyvin vähäinen, eikä heitä lähdeaineistoissa ole aina ilmoitettu erikseen, joten käsittelen koko siirtoväkeä tutkielmassani yhtenä ryhmänä.

Siirtokunnalla tarkoitan tutkielmassani sitä kuntaa, jossa Kempeleeseen tullut siirtoväki on asunut ja ollut kirjoilla ennen evakkotaipaleelle lähtöään. Sijoituskunta puolestaan on se kunta, johon siirtoväki on määrätty sijoitettavaksi, tässä tutkimuksessa siis Kempele.

Valtion huollossa olleella siirtoväellä tarkoitetaan niitä siirtoväkeen kuuluneita, jotka eivät kyenneet itse huolehtimaan toimeentulostaan, eli heillä ei ollut varallisuutta eikä työtä, tai heihin nähden elatusvelvollisen ansiot tai varallisuus eivät riittäneet toimeentuloon. Tällöin valtio maksoi heidän elinkustannuksiaan siirtoväen huoltoavustuksina, jotka

⁶ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1941–1944. Siirtoväen huollon arkisto (SHA) Hc5:84. Kansallisarkisto (KA).

⁷ Paukkunen 1997, 12.

maksettiin majoitusta ja ruokaa varten. Maksettu avustus ei saanut nousta todellisia kustannuksia korkeammaksi. Jos avustusta saanut on päässyt palkkatyöhön, on avustus lakautettu ensimmäisen palkan saamisen jälkeen. Joissain tapauksissa on osittaista huoltoavustusta voinut saada, jos palkka ei ole riittänyt perheen toimeentuloon.⁸ Avustusta saaneiden määrä ei siis suoraan kerro, miten paljon siirtoväkeä oli palkkatyössä.

Tutkielman ajallinen raja-
us ulottuu jatkosodan päättäneestä vuodesta 1944 vuoteen 1949, sillä sen jälkeen ei lähteitä siirtoväen sijoittumisesta ole saatavilla. Koska tarkoituksena on tutkia, miten paljon siirtoväkeä jäi pysyvästi Kempeleeseen, on raja-
us luonteva. Olen itse kotoisin Kempeleestä, joten paikan rajaaminen tuntui luonnolliselta valinnalta, etenkin siksi, että aiempaa tutkimusta ei sieltä ole.

Siirtoväen asuttamista on tutkittu jonkin verran koko Suomen tasolla ja lisäksi yksittäisten kaupunkien tai kuntien osalta, mutta yksinomaan Pohjois-Suomeen sijoittuvaa tutkimusta ei ole vielä tehty. Oulun seudun siirtoväkeä ei ylipäänsä ole juurikaan tutkittu, ja edes koko Oulun läänin kattavaa tutkimusta siirtoväen määrästä, sijoittumisesta ja lähtökunnista ei ole. Erkki Laitisen *Rintamalta raivioille: Sodanjälkeinen asutustoiminta 50 vuotta* kertoo sotien jälkeisestä asutustoiminnasta ja siten myös siirtoväen sijoittamisesta. Tuomo Korteniemen ja Mirja Vuopion toimittama *Pohjoiset pakolaiset: Tietoa ja tarinoita Lapin sodasta ja lappilaisten evakkotaipaleesta* sisältää Erkki Raution alkuperäiskäsikirjoituksen lisäksi lisäyksiä ihmisten kertomuksista, muisteluista ja haastatteluista. Tutkimus keskittyy enimmäkseen Ruotsiin suunnanneisiin evakoihin, mutta se sivuaa myös Suomeen jäänyttä siirtoväkeä ja Lapin evakuoinnin järjestämistä. Mauno Hiltusen *Kempeleen historia* luo katsauksen kunnan vaiheisiin aina 1500-luvulta lähtien. Sotavuotena 1939–1945 se kuitenkin sivuaa hyvin vähäisesti. Koska olemassa olevaa tutkimusta Kempeleen siirtoväestä ei ole, on tutkielmani aihe tutkimuksellisesti ja paikallishistoriallisesti merkittävä.

Tärkeimpänä lähteenä tutkielmassani on siirtoväen huollon arkiston materiaalit, erityisesti luettelot siirtoväen määrästä Oulun läänissä vuosina 1944–1949. Niihin on koottu sekä jokaisen kunnan ja kaupungin omat luettelot siirtoväen määrästä, että koko läänin kattavia yhteenvetoja, joista käy ilmi siirtoväen määrä jokaisessa kunnassa, sekä yhteenlaskettu lukumäärä koko Oulun läänissä. Näitä tilastoja on kerätty vuodesta 1940 aina vuoteen 1949 asti, mutta keskityn tutkimuksessani vuosien 1944–1949 tilastoihin.

⁸ Sorvali 1945, 30–33.

Aiempien vuosien tilastoja tarkastelen pintapuolisesti saadakseni käsityksen siitä, millainen tilanne siirtoväen suhteen oli talvisodan jälkeen, ja milloin uutta siirtoväkeä alkoi jatkosodan seurauksena tulla. Lähdeaineisto antaa hyvinkin suoria vastauksia kysymyksiin siirtoväen määrästä ja siirtokunnista. Se ei kuitenkaan erittele tarkemmin, mille alueille siirtoväkeä on kussakin sijoituskunnassa sijoitettu tai anna tarkkoja saapumispäivämääriä.

Siirtoväen huollon arkistoon kootuissa tilastoissa siirtoväen lukumäärät on ilmoitettu joissain asiakirjoissa jaoteltuna siirtokunnittain. Kempeleen siirtoväen huollon keräämät tilastot ovat lähes poikkeuksetta tällaisia. Koko Oulun läänin kattava tilasto on sen sijaan yleensä koottu niin, että sijoituskunnittain on ilmoitettu valtion huollossa olevien määrä, itse toimeentulostaan huolehtivien määrä sekä kaikkien yhteenlaskettu määrä. Poikkeuksiakin kuitenkin on, ja myös koko läänin kattavia luetteloita siirtoväestä siirtokunnittain löytyy. Valtion huollossa olevista on tehty luettelot, joista ilmenee avustuksen saajien määrä ikäkunnittain. Alle 15-vuotiaat lapset on laskettu omaksi ryhmäkseen, naiset ja miehet on jaettu 15–60-vuotiaisiin ja yli 60-vuotiaisiin. Naisten kohdalla ilmoitetaan erikseen naimattomat ja aviovaimot tai leskeksi jääneet, niin että lesket ja yhä naimisissa olevat on laskettu yhdeksi kokonaisuudeksi. Lukujen pohjalta on haastavaa tehdä päätelmiä perheiden kokonaismäärästä, sillä itse toimeentulostaan huolehtivia ei ole erikseen jaettu ryhmiin, vaan heidän kohdaltaan on ilmoitettu vain kokonaismäärä.

Lähdeaineisto on yleisesti ottaen kattavaa. Vuoden 1946 huhtikuuhun asti tiedot siirtoväen lukumäärästä on saatavissa kuukausittain, mutta sen jälkeen vain noin kolmen kuukauden välein ja vuodelta 1949 tilastoja on enää puolen vuoden välein. Joko tilastointia on harvennettu tarkoituksellisesti, tai sitten aineistoja on kadonnut. Vuoden 1945 jälkeen ei ole enää mahdollista luoda yhtä tarkkaa kuvaa siirtoväen määrän kehityksestä, mutta pääasiallinen kehityssuunta on nähtävissä. Aineistossa on muutamia pieniä epätarkkuuksia, sillä muutamissa tapauksissa samaa ajankohtaa tilastoivista asiakirjoista on kaksi erilaista versiota, jotka antavat toisistaan poikkeavan tuloksen. Eroavaisuudet ovat yleensä hyvin pieniä, vain yksi henkilö enemmän tai vähemmän, enkä usko kokonaiskuvan kannalta tällä olevan suurta merkitystä. Arkistomateriaaleissa on myös muutamia mainintoja henkilöistä, jotka on luettu kuuluvaksi siirtoväen joukkoon, mutta joiden kansalaisuus on epäselvä. Jätin heidät laskematta mukaan omaan tutkielmaani, koska heitä ei virallisiin tilastoihin ole laskettu, ja koska tutkimuksessani käsittelen vain suomalaista

siirtoväkeä, joka on jo ennen sotia asunut Suomen silloisten rajojen sisällä. Tämän vuoksi olen rajannut myös inkeriläisen siirtoväen tutkimukseni ulkopuolelle.

Arkistoaineisto ei juuri anna muuta kuin tilastollista tietoa. Kaikki muu, täydentävä tieto, on etsittävä aikaisemmista tutkimuksista. Tässä tutkielmassa aineisto kuitenkin toimii, ja se vastaa tutkimuskysymyksiin kattavasti. Ilmenneet epätarkkuudet eivät haitanneet tutkimusta, kun keskityttiin lähinnä suuriin linjoihin. Tarkempia syy-seuraussuhteita tutkittaessa tarvittaisiin erilainen lähdeaineisto, sillä käytetyn aineiston pohjalta ei juuri voi vastata kysymykseen ”miksi”.

Tutkielmani rakenne on systemaattinen, ja etenee yleisestä yksityiseen lähtien siirtoväen kokonaismäärästä ja edeten aluekohtaisiin väkimääriin. Ensimmäisessä pääluvussa käyn läpi siirtoväen kokonaismäärän kehityksen ja valtion huollossa olleiden määrän. Toisessa pääluvussa perehdyn tarkemmin siihen, mistä siirtoväki Kempeleeseen tuli. Olen jakanut luvun alalukuihin niin, että käsittelen ensin pohjoisesta tulleet yhdessä kokonaisuudessa, ja omassa alaluvussaan Karjalasta tulleet.

Jatkosodan jälkeen tehty siirtoväestön sijoittaminen oli hieman talvisodan jälkeistä tilannetta helpompi, kun osa talvisodan siirtoväestä oli jäänyt uuden sodan syttyessä uusille asuinsijoilleen. Karjalaisia oli siis sijoitettava noin 112 000 vähemmän kuin keväällä 1940. Syksyllä 1944 oli kuitenkin aivan uusi sijoitettavien ryhmä, pohjoissuomalaiset. Pysyvästi uusille asuinsijoille oli kuitenkin sijoitettava lähes sama määrä väestöä kuin talvisodankin jälkeen. Evakuointia helpotti se tosiseikka, että talvisodan pohjalta oli olemassa valmiit sijoitussuunnitelmat, joiden perusteella evakuoitavat sijoitettiin. Kesällä evakuointi oli myös helpompaa kuin talvella. Evakuoitujen sijoitusalueita olivat Pohjois-Savo, Keski-Suomi, Etelä-Pohjanmaa, Satakunta, Varsinais-Suomi, Pohjois-Häme ja Etelä-Savo. Ulkopuolelle jäi koko Pohjois-Suomi Keski-Pohjanmaata ja Kainuuta myöten. Pohjois- ja Keskipohjanmaalle sijoitettiin kuitenkin myöhemmin Lapin, Koillismaan ja Kainuun siirtoväkeä.⁹

Siirtoväkeä saapui aikanaan myös Oulun lääniin ja Kempeleeseen. Sotavuosina 1939–1945 se oli vielä pieni, alle 2000 asukkaan maalaiskunta Oulun kaupungin eteläpuolella, jonka pääelinkeino oli 1900-luvun alkupuoliskolla vielä maanviljelys ja karjanhoito. 1950-luvun alussa kunnassa oli paljon pieniä maanviljelystiloja, mutta niiden määrä alkoi

⁹ Laitinen 1995, 86–88.

kuitenkin nopeasti laskea, ja muut elinkeinot alkoivat vallata sijaa maanviljelyltä.¹⁰ Pienelle kunnalle siirtoväen tuoma väestönkasvu oli merkittävää.

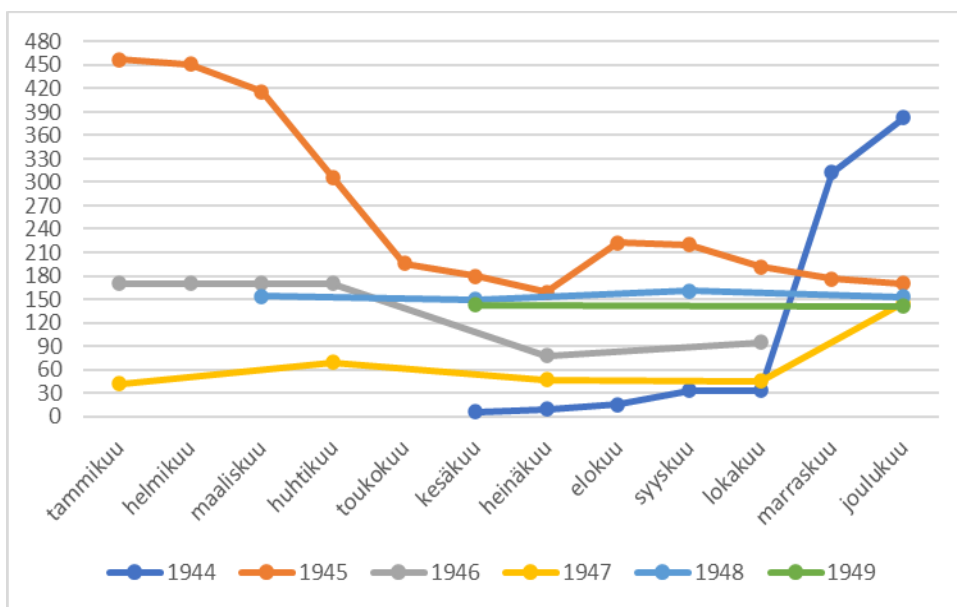
¹⁰ Hiltunen 1982; 63, 65, 83.

1 Siirtoväkeä saapuu ja lähtee

1.1 Satoja uusia asukkaita pieneen kuntaan

Kempeleessä oli siirtoväkeä jo jatkosodan syttyessä kesäkuussa 1941. Kuun alussa talvi-sodan vuoksi evakuoituja oli 342 henkeä. Vuodessa siirtoväen määrä kuitenkin laski nopeasti, ja lasku jatkui aina kesään 1944 asti, jolloin siirtoväkeä ilmoitettiin olevan alle 10 henkilöä.¹¹ Syy siirtoväen määrän laskuun kesään 1944 asti on luultavasti sotatilanteen muutos. Kun Suomen armeija eteni syvemmälle Neuvostoliittoon ja rintamalinja siirtyi etäämmälle, oli turvallista palata takaisin niille alueille, jotka Moskovan rauhassa olivat jääneet Neuvostoliitolle. Väki palasi koteihinsa rakentamaan niitä ja koko elämää uudestaan, toivoen saavansa jäädä pysyvästi. Kaikkiaan Karjalaan palaajia oli jatkosodan aikana noin 280 000¹². Siirtoväen määrä lähti kuitenkin uuteen nousuun vuoden loppupuolella jatkosodan vuoksi evakuoitujen saapua.¹³

Kuvio 1. Siirtoväen lukumäärän kehitys Kempeleessä vuosina 1944–1949.¹⁴



¹¹ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1941–1944. SHA Hc5:84. KA.

¹² Hietanen 1984, 68.

¹³ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1941–1944. SHA Hc5:84. KA.

¹⁴ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1941–1944. SHA Hc5:84. KA; Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945. SHA Hc5:85. KA; Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945–1949. SHA Hc5:86. KA.

Kuviosta 1 nähdään siirtoväen määrällinen kehitys Kempeleen kunnassa jatkosodan viimeisten kuukausien aikana ja heti rauhanteon jälkeen aina vuoden 1949 loppuun asti. Se osoittaa, että siirtoväki saapui Kempeleeseen aluksi hitaasti. Karjalaa alettiin evakuoimaan jo kesällä 1944 Neuvostoliiton suurhyökkäyksen alettua, ja osa siviiliväestöstä ehti lähteä omatoimisesti ennen hyökkäyksen alkua¹⁵. Vaikka aselepo solmittiin 4.9. ja välirauhansopimus allekirjoitettiin 19.9.1944¹⁶, vielä lokakuun ensimmäinen päivä on siirtoväkeä tilastoitu olleen Kempeleessä ainoastaan 33. Tilastoissa tosin on ristiriita, koska yksi asiakirja ilmoittaa siirtoväkeä olleen 33 henkeä ja toisen asiakirjan mukaan heitä oli vain 11. Tämä asiakirja ilmoittaa siirtoväen lukumäärän lähtökunnittain, kun taas toisessa ilmoitetaan Kempeleessä olleen 5 vapaaehtoisesti ja 28 pakollisesti siirrettyä.¹⁷ Kuviossa 1 on käytetty lukua 33, koska määrä on jo syyskuussa ollut sama, joten se hyvin todennäköisesti on lähempänä totuutta.

Siirtoväen alhainen määrä johtui todennäköisesti siitä, että matka rajaseudulta kohti länttä ei ollut helppo vallitsevassa tilanteessa. Siirtyvää väestöä oli liikkeellä paljon ja matka pitkä, joten oletettavasti välietappejakin oli matkanvarrella. Pääsyy kuitenkin luultavimmin on se, ettei Pohjois-Pohjanmaalle ollut tarkoituskaan siirtää karjalaista väestöä, mihin oli syynä kuljetusvaikeudet ja vähäiset majoittumismahdollisuudet. Karjalan evakuoinnissa pidettiin kiinni suunnitelluista sijoitusalueista, joten väkeä ei ohjautunut Kempeleeseen, koska se ei kuulunut virallisiin sijoitusalueisiin.¹⁸ Ensimmäinen Lappia koskeva evakuointikäsky annettiin samana päivänä, kun aselepo astui voimaan, 4. syyskuuta. Evakuointisuunnitelman ensimmäisen vyöhykkeen kuntien evakuointi aloitettiin 7.9., ja ne evakuoitiin lähes kokonaisuudessaan Suomeen, Oulun, Vaasan ja Kuopion lääneihin.¹⁹ Tällä ei kuitenkaan näytä olleen vaikutusta Kempeleen siirtoväen kasvuun ainakaan ennen marraskuuta.

Oulun kaupungin rooli evakuoinnissa oli pitkälti kauttakulkupiste. Pohjois-Suomen evakuointiesikunta perustettiin Ouluun, joka oli monelle kotinsa jättämään joutuneelle kauttakulkukaupunki, josta heidät siirrettiin eteenpäin muualle Suomeen.²⁰ Mannerheim antoi 7.9.1944 käskyn evakuointiesikunnan perustamisesta. Sille annettiin tehtäväksi Oulujoki-

¹⁵ Hietanen 2005, 823.

¹⁶ Manninen 1992, 358–359.

¹⁷ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1941–1944. SHA Hc5:84. KA.

¹⁸ Laitinen 1995, 88.

¹⁹ Rautio 2004, 31.

²⁰ Kankainen 2002, 434.

Oulujärvi-Sotkamo -reitin pohjoispuolen evakuointi. Evakuointiesikunnan lopetettua toimintansa siirrettiin sen tehtävät Lapin läänin osalta Lapin lääninhallituksen Sisäministeriön siirtoväenasiain osaston alaisena toimineelle läänin siirtoväen asian osastolle. Marraskuun 21. päivä perustettiin Lapin lääninhallituksen alaisuuteen Evakuoinnin rajatointi. Se toimi aina syyskuulle 1945 asti, jolloin se lakkautettiin, koska katsottiin evakuoinnin päättyneen.²¹ Tämä Oulun kaupungin rooli selittää osittain Kempeleen kunnan siirtoväen vähäisen määrän lokakuussa. Kun väki siirrettiin vasta Oulun kauttakulkuaseman kautta Kempeleeseen, ei se näy heti Kempeleen tilastoissa. Väkeä tuli pohjoisesta paljon, ja heidän siirtämisenä eteenpäin vaati aikaa ja järjestelyjä.

Lokakuun aikana siirtoväen lukumäärä kasvoi räjähdysmäisesti, ja marraskuun ensimmäinen päivä ilmoitettiin Kempeleessä olevan jo 312 siirtoväkeen kuuluvaa henkilöä. Joulukuun viimeinen päivä 1944 heitä oli jo 383. Oulun läänissä siirtoväkeä tilastoitiin olevan vuoden lopussa yhteensä 32 038.²² Siirtoväen liikkuminen Kempeleeseen painotui siis selkeästi marras-joulukuulle. Kempeleen kokoiselle kunnalle sijoitettavan väestön määrä oli suurehko. Kunnan väkiluku oli vuoden 1944 lopussa vain 1789 kirkonkirjojen ja siviilirekisterien mukaan²³. Lokakuussa 1944 ilmoitettiin Kempeleen sijoituskyvyn olevan 1230 henkeä²⁴. Teoriassa siis kuntaan olisi voitu sijoittaa niin paljon väkeä, mutta sijoitettavia ei kuitenkaan missään vaiheessa ollut niin paljon. Käytännössä yli tuhatpäisen joukon sijoittaminen olisi tuottanut vaikeuksia ottaen huomioon kunnan koon.

Suurimmillaan siirtoväen määrä oli tammikuun lopussa 1945, sillä lukumääräksi on ilmoitettu 457 henkilöä. Koko Oulun läänin alueella siirtoväkeä oli helmikuun ensimmäinen päivä tilastojen mukaan 30 437 henkeä.²⁵ Tammikuun aikana siirtoväen määrä Kempeleessä siis nousi, kun taas koko läänin osalta määrä puolestaan laski. Tämä kertoo siirtoväen liikkumisesta paikkakunnalta toiselle, mutta myös palaamisesta entisille kotiseuduille. Pysyvä sijoituspaikka ei aina ollut ensimmäinen kaupunki tai kunta, johon saavutettiin. Evakuoinnin jälkeen oli mahdollista tehdä sijoituksia, jotka poikkesivat virallisista suunnitelmista. Siirtoväen aiheuttamaa rasitetta myös tasattiin kuntien ja läänien välillä

²¹ Rautio 2004, 25–27.

²² Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1941–1944. SHA Hc5:84. KA.

²³ Suomen tilastollinen vuosikirja 1944–1945, 37.

²⁴ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1941–1944. SHA Hc5:84. KA.

²⁵ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945. SHA Hc5:85. KA.

etenkin sen jälkeen, kun suurten kaupunkien ympärille pommitusten varalta muodostetut suoja-alueet voitiin ottaa käyttöön.²⁶

Tammikuun huippulukeman jälkeen määrä kääntyi kuitenkin heti helmikuun aikana hienoiseen laskuun, ja maaliskuun alussa siirtoväkeä oli 416 henkeä. Huhtikuussa Kempeleessä oli enää 306 siirtoväkeen kuuluvaa. Määrä laski talven aikana myös muissa sijoituskunnissa, kun koko Oulun läänissä oli siirtoväkeen kuuluvia 26 435, noin 4000 vähemmän kuin vielä tammikuussa. Lasku jatkui jyrkkänä vielä kevään ja kesän aikana, ja lukumäärä putosi niin, että oli alimmillaan heinäkuussa, jolloin siirtoväkeä oli 159 henkeä.²⁷ Suunta kuitenkin muuttui hetkellisesti uudelleen kasvavaksi, sillä elokuun ensimmäinen päivä on ilmoitettu Kempeleessä olleen 222 siirtoväkeen kuuluvaa henkilöä.²⁸ Tämä äkillinen nousu johtuu tasoitussiirrosta, jossa Vaasan läänistä siirrettiin Sallan siirtoväkeä Oulun läänin kuntiin, ja heistä 80 sijoitettiin Kempeleeseen.²⁹

Elokuun jälkeen lasku alkoi jälleen, ja joulukuun ensimmäinen päivä siirtoväen kokonaismääräksi ilmoitettiin 170 henkeä.³⁰ Lapin läänin ja Kuusamon siirtoväki on päässyt palaamaan takaisin kotiseuduilleen varsin pian, osa jo syksyn 1944 aikana³¹, mikä on vaikuttanut siirtoväen määrän vähenemiseen. Tietoja tasoitussiirroista, joilla olisi siirretty Kempeleen siirtoväkeä muihin kuntiin, ei ole, joten oletettavasti ainakin suurin osa on Kempeleestä lähdettyään palannut takaisin kotiseuduilleen, ainakin Lapin ja Kuusamon siirtoväestä. On tietysti mahdollista, että sijoituspaikkaa on vaihdettu muuten kuin virallisten tasoitussiirtojen yhteydessä, eikä näistä siirtymistä siksi ole jäänyt jälkiä lähdemateriaaliin.

Vuoden 1946 alussa siirtoväen lukumäärä pysyi pitkään samana, kuin mihin se joulukuussa asettui. Vielä huhtikuussa lukumääräksi ilmoitettiin 170 henkeä.³² Näin pitkä muuttumaton jakso on harvinainen, sillä muuten siirtoväen määrässä esiintyi toisinaan hyvinkin voimakasta vaihtelua kuukausittain. Huhtikuulla alkanut siirtoväen lukumäärän

²⁶ Laitinen 1995, 88.

²⁷ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945. SHA Hc5:85. KA.

²⁸ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945–1949. SHA Hc5:86. KA.

²⁹ Luettelot siirtoväen siirtymisistä, vuokratuista tai uusista asunnoista sekä henkilöistä ilman ammattia vastaavaa työtä 1944. SHA Hc5:88. KA.

³⁰ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945–1949. SHA Hc5:86. KA.

³¹ Kankainen 2002, 434.

³² Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945–1949. SHA Hc5:86. KA.

lasku jatkui aina heinäkuulle saakka, mutta sen jälkeen suunta kääntyi taas kasvavaksi. Vuoden viimeiset tilastotiedot on lokakuun alusta, ja silloin siirtoväkeä oli 95 henkeä.³³ Väestön liikkuminen oli selvästi runsasta, mikä voidaan osittain selittää kuntien ja läänien välillä tehdyillä tasoitussiirroilla. Nämä eivät kuitenkaan aina suoraan koskeneet Kempelettä, mutta vaikutus voi näkyä välillisesti.

Vuodelta 1947 tilastoja on enää kolmen kuukauden välein. Kun olot ovat sotavuosien jälkeen vakiintuneet, ei ole ilmeisesti koettu enää tarpeelliseksi tilastoida siirtoväen määriä yhtä usein kuin aikaisemmin. Lokakuun 1946 ja tammikuun 1947 välillä määrä laski vielä nopeasti, ja tammikuussa siirtoväkeä oli 42 henkeä. Sen jälkeen suuria muutoksia ei tapahtunut ennen joulukuuta. Kuten kuviosta 1 nähdään, oli kokonaismäärässä vielä keväällä pieni nousu ja sitä seurannut välitön lasku, mutta sen jälkeen tilanne pysyi hyvin tasaisena vuoden loppupuolelle asti. Lokakuun alun jälkeen kääntyi määrä taas nopeaan nousuun, ja joulukuun alun tilastojen mukaan Kempeleessä oli 145 siirtoväen edustajaa. Tämän jälkeen ei määrää missään vaiheessa enää laskenut alle sataan.³⁴ Vaikka väen liikkuminen näyttää olleen lähes koko tarkastelujakson ajan vilkasta joitain poikkeuksia lukuun ottamatta, on se kuitenkin ollut väestön vapaaehtoista liikehdintää. Evakuointivaiheen jälkeen kaupunki- ja ei-maataloussiirtoväen liikkumista ei enää rajoitettu sijoitussuunnitelmilla, joten he saivat vapaasti vaihtaa asuinpaikkaansa³⁵.

Vuoden 1948 maaliskuun loppuun mennessä siirtoväen lukumäärä nousi niin, että kuun viimeinen päivä se käsitti 154 henkeä. Tilanne siirtoväen keskuudessa eli edelleen, eikä heidän lukumääränsä Kempeleessä lakannut vielääkään muuttumasta. Tilanne näyttää kuitenkin rauhoittuneen selvästi, koska isoja muutoksia ei enää ole tullut. Syyskuun lopulla siirtoväkeä oli 161 henkeä, mutta sen jälkeen määrä kääntyi jälleen laskuun. Se ei kuitenkaan enää ollut yhtä nopeaa kuin aiemmat laskut, sillä vuoden 1949 kesäkuussa lukumääräksi ilmoitettiin 143. Tarkastelujakson lopussa, joulukuun viimeisenä päivänä oli tilastotiedon mukaan Kempeleessä 142 siirtoväkeen kuuluvaa.³⁶ Kun sodan päättymisestä oli kulunut jo viisi vuotta, ja Lapin sodan päättymisestäkin miltei sama aika, voitaneen tätä

³³ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määräästä Oulun läänissä 1945–1949. SHA Hc5:86. KA.

³⁴ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määräästä Oulun läänissä 1945–1949. SHA Hc5:86. KA.

³⁵ Laitinen 1995, 89.

³⁶ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määräästä Oulun läänissä 1945–1949. SHA Hc5:86. KA.

Kempeleessä ollutta siirtoväkeä pitää sinne pysyvästi asettuneena, etenkin, kun suuria muutoksia ei enää vuosien 1948 ja 1949 aikana ollut.

Maatalousministeriön asutusasiainosasto ASO huolehti vuoden 1945 maanhankintalain mukaisen asutustoiminnan toteutuksesta. Sen johtama asutusurakka keskittyi 1940-luvun loppupuolelle.³⁷ Maanhankintalain toimeenpano ja uusien asutus- ja viljelytilojen perustaminen maataloussiirtoväelle, joka joutui jättämään omat tilansa rajan taakse, on luultavasti osaltaan vaikuttanut siirtoväen liikkumiseen. On ollut lähdeittävä sinne, mistä uusi asutustila on annettu. Maataloussiirtoväkeä on sijoittunut myös heille määrättyjen sijoituskuntien ulkopuolelle, ja näin ollen myös Oulun lääniin perustettiin siirtoväen tiloja, vaikka se sijoitussuunnitelmista olikin jätetty pois³⁸. Tämä mahdollisesti selittää myös Kempeleen siirtoväen määrän vaihtelevuutta. Yksi selitys määrän vaihtelulle voi tietenkin olla myös syntymä ja kuolema. Siirtoväkeä on mahdollisesti kuollut evakossa ollessaan, ja vastaavasti lapsia on voinut syntyä.

1.2 Valtion huollossa ollut siirtoväki

Siirtoväki on tilastoissa jaettu kahteen osaan: itse toimeentulostaan huolehtiviin ja valtion huollossa oleviin. Valtion huoltoavustusta saaneet ovat olleet hieman eriarvoisessa asemassa muihin nähden, koska he eivät ole voineet esimerkiksi yhtä helposti siirtyä paikakunnalta toiselle, vaan he ovat tarvinneet siihen huoltojohtajan luvan. Muuten he ovat voineet menettää osan huoltoavustuksestaan.³⁹ Kesällä 1944 ei Kempeleessä vielä ollut valtion huollossa olevaa siirtoväkeä, mutta syksyä kohti mentäessä ja väkimäärän kasvavessa heitäkin tuli. Elo- ja syyskuussa on tilastoissa kolme valtion huollossa olevaa henkilöä, joista yksi on alle 15-vuotias lapsi. Marraskuussa, kun siirtoväkeä oli jo runsaasti, oli myös valtion huollossa olevien määrä suuri, 186 henkeä, mikä oli 60 % siirtoväen kokonaismäärästä. He olivat kaikki kuusamolaisia. Joulukuussa valtion avustusta sai 165 henkilöä, ja edelleen he kaikki olivat kuusamolaisia.⁴⁰ Kun kuusamolaisten määrä oli muutenkin korkea, luonnollisesti heitä myös valtion huollossa oli eniten.

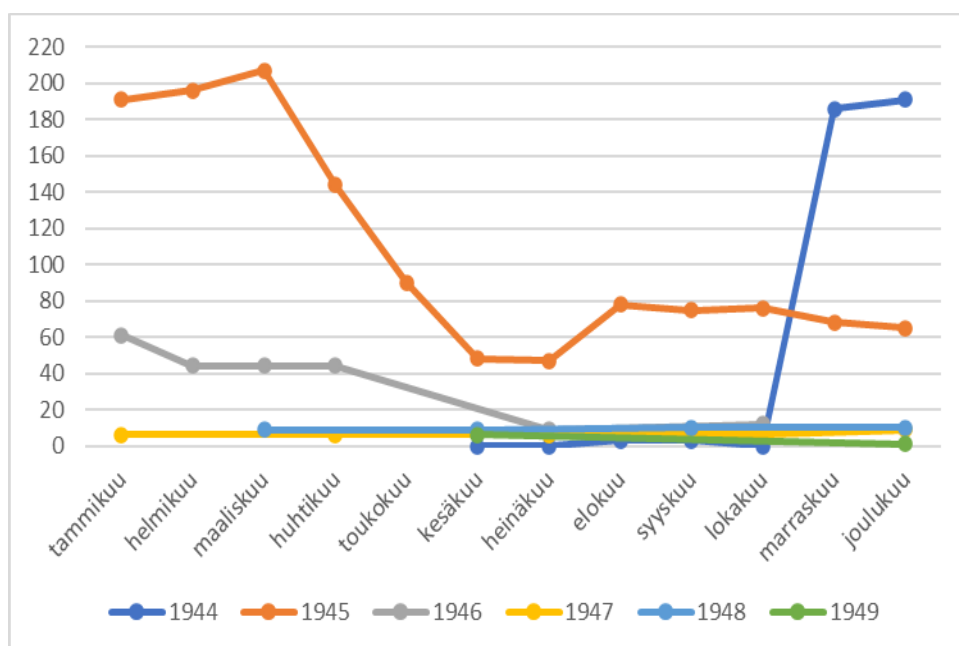
³⁷ Laitinen 1995; 113, 118.

³⁸ Laitinen 1995, 126.

³⁹ Sorvali 1945, 19–20.

⁴⁰ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1941–1944. SHA Hc5:84. KA.

Kuvio 2. Valtion huollossa ollut Kempeleen siirtoväki vuosina 1944–1949.⁴¹



Yllä olevasta kaaviosta nähdään valtion huoltoavustusta saaneiden määrällinen kehitys vuosina 1944–1949. Vuoden 1944 lopulla alkanut nousu jatkuu vielä alkuvuodesta 1945, kun tammikuussa valtion avustusta saavia oli 191. Tällöin heitä oli Kuusamon lisäksi myös Rovaniemen kauppalasta ja Kemijärveltä. Määrällisesti eniten valtion huollossa oli siirtoväkeä maaliskuussa, kun heitä oli 207. Prosentuaalisesti heidän määränsä oli kuitenkin laskenut niin, että se oli enää noin 50. Kevään aikana valtion huollettavien määrä laski siirtoväen kokonaismäärän mukana, ja samoin laski heidän suhteellinen osuutensa. Toukokuussa valtion huollossa oli Kempeleeseen sijoitettuja 90, eikä sen jälkeen määrä noussut enää yli sadan, vaan pysyi reilusti sen alapuolella.⁴²

Kuusamolaiset olivat enemmistönä valtion avustuksen saajissa aina elokuulle saakka, jolloin sallalaisista tuli suurin ryhmä, yhteensä 43 avustusten saajaa. Sallalaiset pitivätkin valtion huollettavien määrän korkealla, sillä heitä oli huollettavissa vielä joulukuussakin 38 henkeä. Kuusamolaisten määrä siirtoväestössä laski hiljalleen, mikä laski myös huollettavien määrää. Sallaa ja Kuusamoa lukuun ottamatta Kempeleeseen tuli muilta paikkakunnilta yleensä vain muutamia henkilöitä, jotka eivät kyenneet itse huolehtimaan

⁴¹ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1941–1944. SHA Hc5:84. KA; Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945. SHA Hc5:85. KA; Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945–1949. SHA Hc5:86. KA.

⁴² Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945. SHA Hc5:85. KA.

toimeentulostaan. Joulukuuhun 1945 mennessä huollettavien kokonaismäärä laski vuoden alkuun verrattuna reilusti, ja vuoden lopussa valtion huollossa oli 65 henkilöä. Heidän suhteellinen osuutensa kokonaismäärästä oli 38 %.⁴³ Huhtikuun 1946 jälkeen Kempeleessä oli enää hyvin vähän siirtoväkeä, joka tarvitsi valtion huoltoavustusta. Tämä voi tarkoittaa sitä, että kunnan ja lähiseudun työllisyystilanne oli hyvä, koska siirtoväki on kyennyt hankkimaan toimeentulonsa itse.

Koska sallalaisilla ja kuusamolaisilla oli niin suuri rooli valtion avustusta saavien määrän muodostumisessa, näkyy heidän siirtymisensä pois Kempeleestä siirtoväen kokonaismäärän laskun lisäksi myös valtion huollettavien määrän voimakkaana vähenemisenä. Vuoden 1946 aikana valtion huollossa olevien määrä laski niin, että se lokakuussa oli 12. Lasku jatkui seuraavanakin vuonna, eikä vaikutusta ollut edes vuoden 1947 lopussa tapahtuneella siirtoväen määrän jyrkällä kasvulla. Joulukuussa 1947, jolloin siirtoväkeä oli kaikkiaan 145, heistä vain 9 sai valtion huoltoavustusta. Tämä oli enää 6 % koko siirtoväen määrästä. Merkille pantava seikka on, että he kaikki olivat alle 15-vuotiaita lapsia.

Vuosien 1948–1949 huollettavista suurin osa oli lapsia, ja heidän lisäksi oli loppuvuodesta 1948 sekä kesällä 1949 yksi yli 60-vuotias nainen, joka oli kotoisin Salmelta. Vuoden 1949 joulukuussa, kun siirtoväkeä oli Kempeleessä 142, oli valtion huollossa enää yksi henkilö. Hän oli alle 15-vuotias lapsi, ja nautti siirtoväen erikoishuoltoa.⁴⁴ Tilanteessa, jossa siirtoväen huoltoa on saanut ainoastaan lapsia, on kyseessä voinut olla sotarpoja, jotka ovat menettäneet molemmat vanhempansa. Mahdollista on myös, että heidän huoltajansa kävivät palkkatöissä, mutta ansiot eivät riittäneet koko perheen elättämiseen, ja lapsille myönnettiin sen vuoksi huoltoavustus⁴⁵.

Pääpiirteittäin valtion huollossa olevien määrä korreloi siirtoväen kokonaismäärän kanssa. Tämä ei kuitenkaan aina päde, sillä vuoden 1945 alussa siirtoväen määrä laski, kun valtion huollettavien määrä puolestaan nousi. Vaihtelu johtuu osittain siitä, että huolimatta siirtoväen kokonaismäärän laskusta osan heistä siirtyessä muualle tai palatessa kotiseudulle, tuli samaan aikaan väkeä lisää. Esimerkiksi huhtikuussa 1945 Kempeleessä oli 8 petsamolaista ja 5 sodankyläläistä, ja toukokuussa 13 petsamolaista ja 6 sodankyläläistä,

⁴³ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945–1949. SHA Hc5:86. KA.

⁴⁴ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945–1949. SHA Hc5:86. KA.

⁴⁵ Sorvali 1945, 33.

mutta toukokuussa väkeä oli kuitenkin kokonaisuudessaan vähemmän.⁴⁶ Toinen syy valtion huollossa olevien määrän vaihtuvuuteen on mahdollinen työllistyminen. Kun sai sijoituskunnasta työpaikan, oli myös mahdollista elättää itsensä ja perheensä saamallaan palkalla, eikä siten enää tarvinnut valtion huoltoavustusta. Samaan aikaan oli myös mahdollista menettää työpaikkansa, ja päätyä siten valtion huoltoavustuksen saajaksi.

Kuusamolaisissa valtion huollettavissa oli suuri määrä lapsia, enimmillään 119. Yhtäikäisesti valtion huollettavia lapsia koko siirtoväen joukosta oli enimmillään 122.⁴⁷ Myös sällalaisten huollettavien joukossa oli lapsia runsaasti, enimmillään 28. Kaikista valtion huollossa olleista lasten ryhmä oli lähes poikkeuksetta suurin koko tarkastelujakson ajan. Naisia oli toiseksi suurin ryhmä, ja heistä eniten oli 15–60-vuotiaita aviovaimoja tai leskiä. Miehiä oli melko vähän, enimmillään 41, ja heistä suurin osa oli yli 60-vuotiaita.⁴⁸ Miesten vähyyttä selittää monet seikat. Vuoden 1944 lopulla, kun armeijaa ei vielä ollut kotiutettu, oli osa miesväestä vielä asepalveluksessa. Sodassa menehtyneistä suurin osa oli miehiä, joten kaikki eivät koskaan saaneet palata perheensä luo. Yksi selitys on myös jälleenrakennus. Rajaseutu ja Lappi kärsivät pahoin sodan jaloissa, ja saksalaiset polttivat lähes koko Lapin perääntyessään. Kodit oli rakennettava uudestaan, ennen kuin niihin saattoi palata asumaan, ja useimmiten ne olivat perheiden isät ja muut miespuoliset henkilöt, jotka lähtivät selvittämään kodin kohtaloa ja aloittamaan sen uudelleen rakentamista muun perheen vielä jäädessä sijoituskuntaan.⁴⁹

Kun itse toimeentulostaan huolehtivista ei ole pidetty kirjaa ikä- eikä sukupuolijakauman mukaan, on vaikea tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä Kempeleeseen tulleiden perheiden määrästä tai koko siirtoväen ikä- ja sukupuolijakaumasta. Lapsia ja heidän äitejään oli ilman muuta kokonaismäärässä eniten, kun otetaan huomioon väestörakenne ja vallinnut tilanne monien miesten kaaduttua sodassa tai ollessa yhä armeijan palveluksessa. Heitä oli luultavimmin eniten myös itse toimeentulonsa hankkivien joukossa. Vaikka kovin suuria päätelmiä ei voida tehdä, eikä tietoa ole lähteiden pohjalta saatavilla, voidaan kuitenkin todeta Kempeleeseen tulleen siirtoväkeä kaikista ikäluokista.

⁴⁶ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945. SHA Hc5:85. KA.

⁴⁷ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945. SHA Hc5:85. KA.

⁴⁸ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945–1949. SHA Hc5:86. KA.

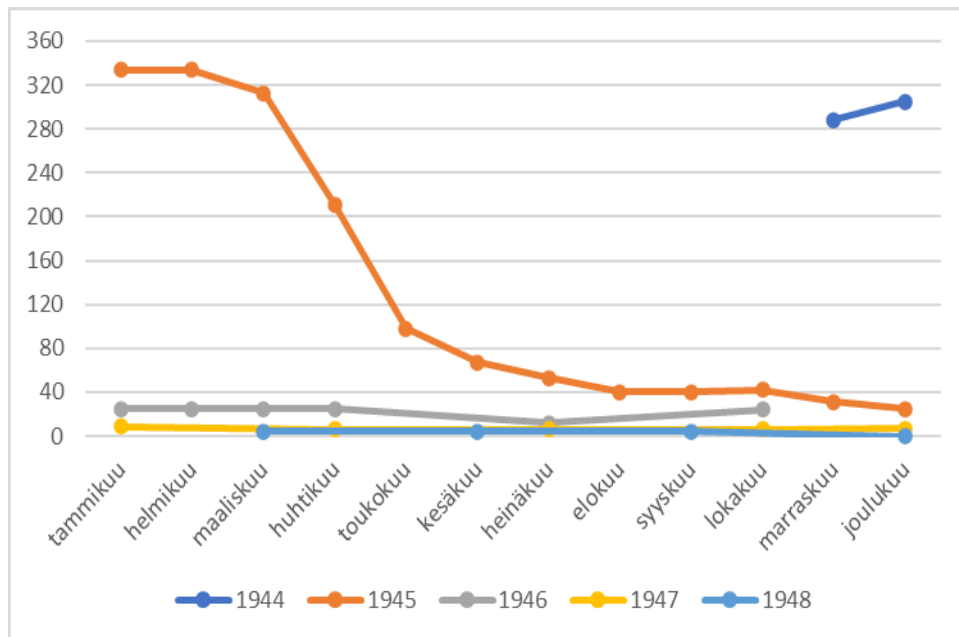
⁴⁹ Rautio 2004, 177–179.

2 Kuusamosta, Lapista ja Karjalasta Kempeleeseen

Kempeleeseen tuli siirtoväkeä niin pohjoisesta kuin etelästäkin, vaikka se ei kuulunut virallisiin sijoitusalueisiin etenkin karjalaisten kohdalla. Pohjoisimmat tulijat matkasivat Petsamosta saakka, eteläisimmät Karjalankannakselta. Kuten siirtoväen määrässä, myös heidän siirtokunnissaan oli suurta vaihtelua, koska kaikki eivät asettuneet pysyvästi Kempeleeseen.⁵⁰ Viimeinen siirtokunnittainen luettelo on kesäkuun lopulta 1949. Tällöin siirtoväkeä oli yhdestätoista eri siirtokunnasta, jotka Petsamo lukuun ottamatta olivat kaikki karjalaisia. Vaikka väkeä tuli vuosien 1944–1949 aikana myös Lapin läänistä, Taivalkoskelta ja Kuusamosta, jäi Kempeleeseen lopulta pysyvästi vain luovutetuilta alueilta tulleita.⁵¹

2.1 Kuusamolaiset eivät viipyneet pitkään

Kuvio 3. Kuusamon siirtoväen määrä Kempeleessä vuosina 1944–1948.⁵²



⁵⁰ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945. SHA Hc5:85. KA.

⁵¹ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945–1949. SHA Hc5:86. KA.

⁵² Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1941–1944. SHA Hc5:84. KA; Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945. SHA Hc5:85. KA; Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945–1949. SHA Hc5:86. KA.

Kuten kuviosta 3 nähdään, ensimmäiset tiedot kuusamolaisesta siirtoväestä on marraskuulta 1944, jolloin on koottu ensimmäinen tarkka siirtokunnittainen tilasto Kempeleen siirtoväestä. Heti marraskuussa kuusamolaiset olivat enemmistössä, kun siirtoväen kokonaismääräksi tilastoitiin 312 henkeä, ja heistä 288 oli kotoisin Kuusamosta. Kuusamolaisia oli koko siirtoväestä 92 %. Mahdollisesti heitä oli Kempeleessä jo aikaisemmin, mutta koska tilastoissa ei ilmoiteta tulijoiden siirtokuntaa, ei asiaa voi varmentaa. Joulukuun alussa kuusamolaisia oli jo 305.⁵³ Heidän määränsä jatkoi nousuaan niin kauan, kuin siirtoväen kokonaismääräkin kasvoi.⁵⁴

Kuusamolaisten määrä oli korkeimmillaan tammi-helmikuussa 1945. Tällöin heitä oli Kempeleessä 334 henkeä, mikä oli 73 % koko siirtoväestä. Huippu osuu siis samaan aikaan kuin siirtoväen kokonaismäärän huippukin. Tämän jälkeen määrä alkoi laskea väen joko palatessa kotiseuduilleen tai siirtyessä muualle, niin että elokuuhun mennessä kuusamolaisia oli Kempeleen kunnassa sijoitettuna enää 40. Lasku oli voimakkaimmillaan maalisi- ja huhtikuun aikana, jolloin kuusamolaisten määrä laski 215 hengellä sen ollessa toukokuun ensimmäinen päivä enää 98 henkeä, kun maaliskuun ensimmäinen päivä määrä oli vielä ollut 313. Joulukuun ensimmäinen päivä on tilastoitu Kempeleessä olleen sijoitettuna 25 kuusamolaista. Oulun läänistä tullutta siirtoväkeä oli Kuusamon lisäksi myös Taivalkoskelta tammi-helmikuun aikana, ja silloinkin vain kaksi henkilöä.⁵⁵

Kuusamolaisten osuus koko Kempeleen siirtoväestöstä oli joulukuun 1945 lopulla vain noin 15 %, kun heitä maaliskuun alussa oli vielä noin 75 %. Määrä pysyi pitkän aikaa ennallaan, kun tammi-huhtikuussa 1946 siirtoväkeä ei tullut lisää, mutta ei myöskään siirtynyt kunnasta pois. Heinäkuuhun mennessä tilanne oli kuitenkin muuttunut, ja kuusamolaisia oli heinäkuun ensimmäinen päivä enää 12. Määrä kuitenkin kaksinkertaistui taas lokakuuhun mennessä, ja lokakuun ensimmäinen päivä heitä oli 24. Tammikuuhun 1947 mennessä koko siirtoväen määrä putosi alle puoleen lokakuun tilanteesta, ja kuusamolaistenkin määrä laski niin, että heitä oli tammikuun ensimmäisen päivän tilastossa enää 9. Kuviosta 3 nähdään, ettei suuria muutoksia enää tapahtunut, vaan kuusamolaisten määrässä tapahtui vain pientä vaihtelua ja joulukuun alussa heitä oli jäljellä 7. Vuoden 1948 tilastoissa kuusamolaisia näkyi neljä vielä syyskuussa. Joulukuun loppuun mennessä

⁵³ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1941–1944. SHA Hc5:84. KA.

⁵⁴ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945. SHA Hc5:85. KA.

⁵⁵ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945. SHA Hc5:85. KA.

viimeiset heistä siirtyivät joko takaisin kotiseudulleen tai toiseen sijoituskuntaan, eikä heitä enää sen jälkeen ole tilastoissa.⁵⁶

Kuusamon siirtoväestä osa joutui vaihtamaan sijoituspaikkaa usein,⁵⁷ mikä selittää heidän lukumääränsä kasvun lokakuun 1944 ja helmikuun 1945 välillä. Samalla se on myös yksi mahdollinen selitys heidän määränsä vähenemiseen, mutta todennäköisempää on, että Kuusamolaiset siirtyivät takaisin kotiseuduilleen jo vuoden 1945 keväällä. Huhtikuussa 1945 kootussa luettelossa niistä kuusamolaisista, jotka ovat saaneet asunnon kotikunnastaan, mainitaan kolme Kempeleeseen sijoitettua perhettä⁵⁸. Paluu Kuusamoon oli vilkasta kevään ja kesän 1945 aikana. Oulun siirtoväen huoltoaseman kautta ja heidän järjestämillään kuljetuksilla palasi myös Kempeleessä olleita kuusamolaisia. Ensimmäiset palaajat lähtivät jo helmikuussa.⁵⁹ Kuusamolaiset saivat 20.7.1945 annetun Kuusamon ja Sallan kuntien maanhankintalain nojalla uudet tilat rauhanteossa rajan taakse menetettyjen tilalle, mikä on varmasti kannustanut väkeä lähtemään takaisin kotiseudulle. Kaikki eivät tosin palanneet, mutta Kempeleeseen kuusamolaisia ei jäänyt.⁶⁰

2.2 Lapin läänin siirtoväki vähemmistönä

Lapin läänin pohjoisimpia ja itäisimpiä kuntia evakuoitiin jo kesän 1944 kuluessa venäläisten partisaanien vuoksi. Mannerheim antoi 4.9. käskyn evakuoida kaikki Lapin kunnat, jotka olivat 68. leveyspiirin pohjoispuolella, ja 7.9. aloitettiin operatiivinen evakuointi. Kun saksalaiset perääntyessään tuhosivat Kiiminkijoen sillan 24. syyskuuta, yhteydet Lapista etelään katkesivat, mikä lopetti myös käytännöllisesti katsoen kokonaan Lapin läänin väestön evakuoinnin muualle Suomeen.⁶¹ Koska Lapin läänin siirtoväkeä on tullut Kempeleeseen vasta lokakuussa, ovat he luultavasti jo aikaisemmin siirtyneet joko Oulun läänisiin tai muualle Suomeen, ja siirtyneet myöhemmin uuteen sijoituskuntaan.

⁵⁶ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945–1949. SHA Hc5:86. KA.

⁵⁷ Koljonen 1983, 40.

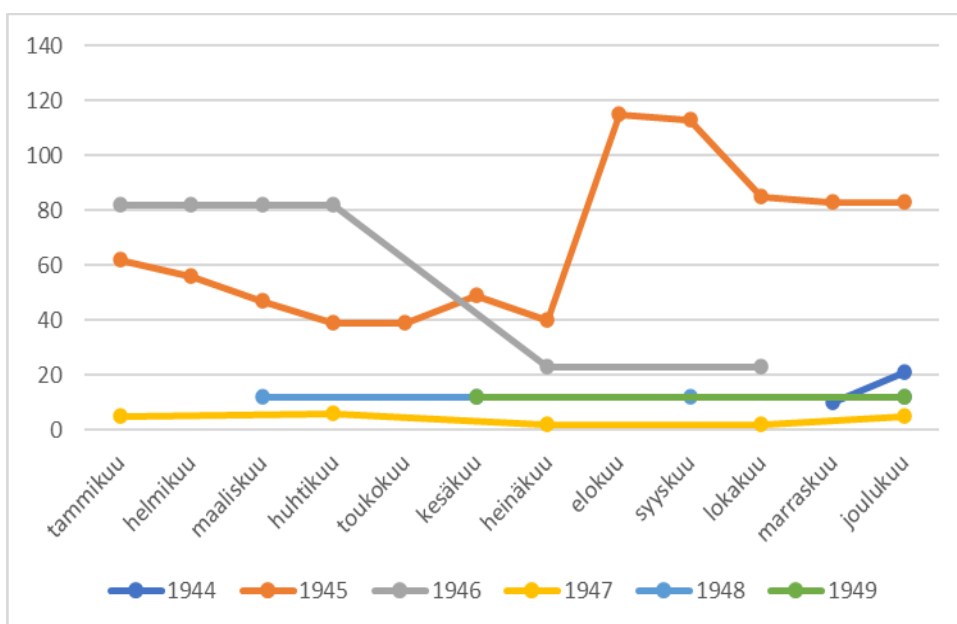
⁵⁸ Luettelot siirtoväen siirtymisistä, vuokratuista tai uusista asunnoista sekä henkilöistä ilman ammattia vastaavaa työtä 1944. SHA Hc5:88. KA.

⁵⁹ Luettelot siirtoväen palautussirroista, kuolemantapauksista ja hautausmenoista 1945. SHA Hc5:90. KA.

⁶⁰ Koljonen 1983, 60.

⁶¹ Rautio 2004, 31–32.

Kuvio 4. Lapin läänin siirtoväen määrä Kempeleessä vuosina 1944–1949.⁶²



Kuviosta 4 nähdään Lapin läänin siirtoväen määrän kehitys vuosina 1945–1948. Lapista tulleita on tilastoitu olleen sijoitettuna Kempeleen kuntaan marraskuun 1944 alussa 10 henkeä; viisi Kemistä ja viisi Rovaniemen maalaiskunnasta. Joulukuun alkuun mennessä Lapin läänin siirtoväen määrä kasvoi, kun Kemijärveltä tuli neljä henkeä ja Petsamosta viisi. Rovaniemen maalaiskunnasta lähtöisin olevien määrä kasvoi seitsemään. Lapin läänistä oli yhteensä siis 21 henkeä.⁶³

Lapin läänin siirtoväen lukumäärä kasvoi joulukuun 1944 jälkeen niin, että heitä oli seuraavan vuoden helmikuussa tilastojen mukaan 56. Se oli noin 12 % koko siirtoväen määrästä. Tulijat olivat lähtöisin Rovaniemeltä, Petsamosta, Savukoskelta, Kemijärveltä, Sodankylästä ja Ylitornioista.⁶⁴ Heinäkuussa määrässä tapahtui jyrkkä nousu, sillä elokuun ensimmäinen päivä Lapin siirtoväkeä oli 115 henkeä, mikä nosti myös Lapin siirtoväen suhteellisen osuuden ennätyslukemiin, 52 prosenttiin. Voimakkaan nousun syynä on Sallan siirtoväen tulo. Heitä tuli heinäkuun aikana yhteensä 80 henkeä jo aiemmin mainitun tasoitussiirron myötä. Elokuussa Kempeleessä oli sallalaisten lisäksi Lapin läänin

⁶² Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1941–1944. SHA Hc5:84. KA; Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945. SHA Hc5:85. KA; Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945–1949. SHA Hc5:86. KA.

⁶³ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1941–1944. SHA Hc5:84. KA.

⁶⁴ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945. SHA Hc5:85. KA.

siirtoväkeä Kittilästä, Sodankylästä, Rovaniemen kauppalasta, Petsamosta, Posiolta ja Ylitorniosta. Tähän saakka kuusamolaisia oli ollut lukumääräisesti eniten, mutta nyt sallalaisia oli kuusamolaisia enemmän, ja heitä oli koko siirtoväestä 36 %. Salla olikin pitkään lukumääräisesti suurin siirtokunta.⁶⁵

Lapin läänistä tuli siirtoväkeä saksalaisia vastaan käydyn sodan seurauksena. Tämän Lapin sodan ensimmäinen yhteenotto tapahtui 15. syyskuuta 1944, kun saksalaiset tekivät yllättäen maihinnousun Suursaareen. Tämän jälkeen Saksan armeija aloitti vetäytymisen kohti pohjoista, ja Suomi valmistautui ottamaan alueet haltuunsa heidän poistuttuaan. Ensimmäiset aseelliset yhteenotot Suomen ja Saksan välillä tapahtuivat pohjoisessa 28. syyskuuta.⁶⁶ Oulussa toimineen Pohjois-Suomen evakuoituesikunnan tehtävänä oli evakuoida Lapin siviiliväestön lisäksi näiden omaisuus ja karja. Pohjoisesta tuli syyskuun 1944 loppuun asti väkeä Ouluun, ja sieltä heidät sijoitettiin mahdollisimman nopeasti eteenpäin sijoituskuntiin. Myös ensimmäisiä palautussiirtoja alettiin järjestää pian, jo lokakuun 3. päivä alkaen.⁶⁷ Kempeleeseen sijoitettujen vähäistä määrää tämä ei selitä, ei myöskään sitä, että Lapin läänin siirtoväkeä tuli vuoden 1945 alussa paljon.

Lapin siirtoväen määrä laski vuoden 1945 lopulla niin, että joulukuun alussa heitä oli 83. Kun siirtoväkeen kuuluvia oli yhteensä 170, oli Lapin läänin osuus verrattain suuri, noin 49 % koko siirtoväestöstä. Tilanne ei juuri muuttunut vuoden 1946 alussa. Ainoastaan kittiläläisten määrä väheni yhdellä, muuten luvut pysyivät huhtikuuhun asti täysin samoina. Touko- ja kesäkuun aikana määrä laski niin, että heinäkuussa heitä oli 23 henkeä. Tämä määrä koostui kittiläläisistä, petsamolaisista ja rovaniemeläisistä. Vuoden lopulta tilastoja on vain lokakuulta, jolloin lukumäärä oli vielä sama kuin heinäkuussa. Tammi-kuuhun 1947 mennessä Lapin läänin siirtoväen määrä väheni niin, että kuun alussa on tilastoitu olleen enää kolme kittiläläistä ja kaksi rovaniemeläistä. Kun siirtoväkeä oli kaikkiaan 42, oli siitä Lapin läänin osuus 12 %. Heinäkuun alkuun 1947 mennessä Kittilästä tulleet siirtyivät muualle, ja Lapin läänin siirtoväkeä oli jäljellä enää kaksi rovaniemeläistä.⁶⁸

⁶⁵ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945–1949. SHA Hc5:86. KA.

⁶⁶ Elfvenger 1992; 376, 381.

⁶⁷ Kankainen 2002, 434.

⁶⁸ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945–1949. SHA Hc5:86. KA.

Alimmillaan Lapin läänin siirtoväen määrä oli vuoden 1947 jälkipuoliskolla, kun heinä- ja lokakuun tilastoissa on vain kaksi rovaniemeläistä. Tuolloin myös heidän suhteellinen osuutensa oli alimmillaan, vain 4 %. Joulukuun viimeisen päivän tilasto osoittaa siirtoväen kokonaismäärän jälleen nousseen rajusti. Suurimmat muutokset näkyvät karjalaisten määrässä, mutta pieniä muutoksia on myös Lapin läänistä kotoisin olevien kohdalla. Syksyn aikana viimeiset rovaniemeläiset siirtyivät muualle, ja heidän sijastaan Kempeleeseen asettui viisi petsamolaisista. Suhteessa siirtoväen kokonaismäärään oli Lapin läänin osuus alimmillaan joulukuussa 1947, kun heitä oli koko Kempeleen siirtoväestä vain 3 %. Kun kuusamolaisia oli tilaston mukaan seitsemän, muualta kuin Karjalasta tulleita oli vuoden 1947 lopussa yhteensä 12.⁶⁹ Tilastointi jatkuu myös vuonna 1948 kolmen kuukauden välein. Petsamolaisia oli tilastojen mukaan 12, ja määrä pysyi samana koko vuoden ajan. Vuodelta 1949 tilastotietoa on enää kesäkuulta ja joulukuulta, joista ainoastaan kesäkuun tilasto kertoo siirtoväen määrän siirtokunnittain. Petsamolaisia on tilastoitu olleen 12, ja jos oletetaan, että uutta siirtoväkeä ei enää tullut, määrässä ei voinut tapahtua juurikaan muutosta, koska joulukuun tilastossa siirtoväen määrä on vähentynyt vain yhdellä. Kempeleeseen jääneestä siirtoväestä Lapin läänin ja samalla Petsamon suhteellinen osuus oli 8 %.⁷⁰

Lapin läänin siirtoväestä jäi Kempeleeseen siis vain petsamolaisia. Petsamo luovutettiin rauhanteossa Neuvostoliitolle, joten sinne ei voinut palata. Muut Lapista tulleet sen sijaan saivat palata poltettuun Lappiin. Pahiten tuhoutuneisiin kuntiin sai siviiliväki palata vasta parin vuoden kuluttua lähtönsä jälkeen,⁷¹ mistä johtuu ainakin osittain Lapin siirtoväen pitkä viipyminen Kempeleessä.

2.3 Karjalan siirtoväki tuli jäädäkseen

Karjalaista siirtoväkeä saapui Kempeleeseen jo syksyllä 1944. Tarkastelujakson aikana heitä tuli niin Karjalankannakselta kuin Laatokan Karjalasta ja Raja-Karjalastakin. Lokakuun ensimmäinen päivä on tilastoitu Kempeleessä olleen kaksi henkilö Harlusta, kolme

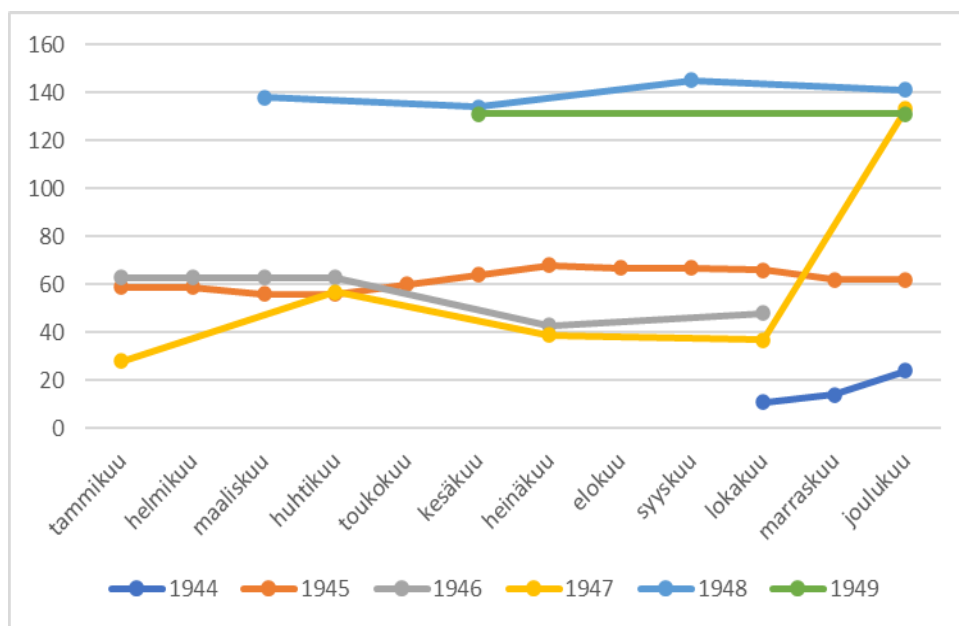
⁶⁹ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945–1949. SHA Hc5:86. KA.

⁷⁰ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945–1949. SHA Hc5:86. KA.

⁷¹ Kankainen 2002, 434.

Jaakkimasta, kolme Viipurista ja kolme Sortavalan maalaiskunnasta, yhteensä siis 11 henkeä.⁷² Harlun siirtoväestä on tehtävissä kahdenlaista tulkintaa, sillä toisinaan heitä ei tilastoissa näy ollenkaan, joskus heidät on laskettu mukaan jatkosodan johdosta tulleeeseen siirtoväkeen, joskus taas talvisodan siirtoväkeen. Koska heidän statuksestaan ei ole täyttä varmuutta, eikä heitä missään vaiheessa ole kuin kaksi henkeä, lasken heidät siirtoväen vahvuuteen silloin, kun heidät on siihen ilmoitettu, ellei heitä erikseen ole ilmoitettu aiemmin evakuoituiksi, eli talvisodan siirtoväkeen lukeutuviksi.

Kuvio 5. Karjalaisen siirtoväen määrä Kempeleessä vuosina 1945–1949.⁷³



Kuviosta 5 nähdään karjalaisen siirtoväen määrällinen kehitys vuosina 1944–1949. Marraskuun alkuun mennessä, kun siirtoväkeä alkoi enemmän saapua Kempeleeseen, ei karjalaisten määrä juuri muuttunut. Harlua ei enää mainita erikseen, oletettavasti siksi, että sieltä tulleet laskettiin talvisodan siirtoväkeen. Jo lokakuussa tilastoitujen lisäksi marraskuun alussa oli neljä henkilöä Jääskestä ja yksi lisää Sortavalasta. Yhteensä karjalaisia oli 14 henkeä, mikä oli vain 4 % siirtoväen kokonaismäärästä, joka oli 312. Joulukuun alkuun mennessä karjalaisten määrä kasvoi hieman, ja sortavalalaisia oli jo 11. Jääskeläisten ja

⁷² Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1941–1944. SHA Hc5:84. KA.

⁷³ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1941–1944. SHA Hc5:84. KA; Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945. SHA Hc5:85. KA; Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945–1949. SHA Hc5:86. KA.

jaakkimalaisten lukumäärä pysyi samana, mutta viipurilaisia ei tilastoissa näy yhtään. Uutena paikkakuntana luettelossa näkyy Uusikirkko, josta tuli Kempeleeseen 6 henkilöä. Karjalaisia oli joulukuun alussa Kempeleessä 24, ja siirtoväkeä oli yhteensä 350.⁷⁴ Tämä kertoo selvää kieltä siitä, miten Kempeleeseen tuli tarkastelujakson alussa huomattavasti enemmän väkeä pohjoisesta.

Tammikuun lopussa 1945 karjalaisten lukumäärän jakauma lähtökunnittain oli seuraava: Jaakkima 4, Jääski 9, Lumivaara 7, Sortavalan maalaiskunta 27, Uusikirkko 7, Viipuri 5. Yhteensä karjalaisia oli 59, mikä oli koko siirtoväestä 13 %.⁷⁵ Merkillepantavaa karjalaisten tilastoissa on se, että heistä muutamia yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta kaikki olivat itse toimeentulostaan huolehtivia. Maaliskuuhun 1945 mennessä tilastoissa näkyy vain yksi valtion avustusta saava, jaakkimalainen naimaton nainen.⁷⁶

Huhtikuun aikana karjalaisia saapui Kempeleeseen lisää. Jaakkimalaisia oli viisi, joista valtion avustusta sai yksi naimaton nainen ja yksi alle 15-vuotias lapsi, Sortavalan maalaiskunnasta väkeä oli tullut lisää niin, että heitä oli yhteensä jo 30, joista valtion avustusta saavia oli neljä. Viipurilaisia ei tilastoissa enää ollut, mutta harlulaisia oli kaksi. Muiden siirtokuntien osalta muutoksia ei huhtikuun aikana tullut. Kaikkiaan karjalaisia oli toukokuun alussa 60, eikä määrä laskenut koko vuonna enää sen alle. Vuoden 1945 aikana karjalaisten määrä oli korkeimmillaan heinäkuussa, jolloin heitä oli 68.⁷⁷ Vuoden lopulla määrä kääntyi hienoiseen laskuun, ja joulukuun alussa heitä oli jäljellä 62. Vaikka Karjalan siirtoväki pysyi lukumääräisesti lähes samana koko vuoden pientä liikehdintää lukuun ottamatta, nousi sen prosentuaalinen osuus siirtoväestä maaliskuun jälkeen nopeasti niin, että heinäkuussa siirtoväestä 42 % oli karjalaisia. Sallan siirtoväen tulo laski hetkellisestä karjalaisten osuutta voimakkaasti, ja joulukuussa se oli 36 %.⁷⁸

Koska siirtoväen lukumäärässä ei tapahtunut vuoden 1946 ensimmäisinä kuukausina muutoksia, ei myöskään karjalaisten määrä muuttunut. Tammikuun alusta huhtikuun

⁷⁴ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1941–1944. SHA Hc5:84. KA.

⁷⁵ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945. SHA Hc5:85. KA.

⁷⁶ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1941–1944. SHA Hc5:84. KA; Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945. SHA Hc5:85. KA.

⁷⁷ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945. SHA Hc5:85. KA.

⁷⁸ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945–1949. SHA Hc5:86. KA.

alkuun heitä oli 63. Kevään aikana heidän määränsä laski siirtoväen kokonaismäärän las-
kiessa, ja heinäkuun alussa Kempeleessä oli enää 43 karjalaista. Koko siirtoväen määrästä
heidän osuutensa oli kuitenkin huimat 55 %. Karjalaisesta siirtoväestä oli siis tullut Kem-
peleessä enemmistö, kun he aluksi olivat vain hyvin pieni vähemmistö. Kun syksyä koh-
den siirtoväkeä tuli taas lisää, myös karjalaisten määrä nousi hieman, ja lokakuussa heitä
oli 48. Kun siirtoväkeen kuuluvia oli yhteensä 96 henkeä, oli karjalaisten osuus tästä noin
puolet. Vuoden lopulla määrät kääntyivät kuitenkin taas laskuun. Tammikuun 1947 al-
kuun mennessä karjalaisten määrä oli laskenut kahdella kymmenellä, ja heitä oli enää 28
henkeä neljästä eri siirtokunnasta, mutta koko siirtoväestä heidän osuutensa oli jo 67 %.⁷⁹

Kevään 1947 aikana niin siirtoväen kokonaismäärä kuin karjalaistenkin määrä nousivat
jälleen. Karjalaisten asema siirtoväen enemmistönä vahvistui entisestään, sillä huhti-
kuussa heitä oli jo 83 % koko siirtoväestä. Kuten kuviosta 5 nähdään, keväällä karjalais-
ten määrässä oli hetkellinen nousu, joka kuitenkin tasaantui kesää kohti. Loppuvuodesta
määrä nousi taas, ja joulukuussa heitä oli 133. Kun siirtoväkeä oli yhteensä 145, oli kar-
jalaisten osuus siitä jo noin 92 %. Määrä nousi vielä vuoden 1948 aikana, ja oli korkeim-
millaan syyskuussa, kun karjalaisia oli 145. Kun siirtoväen määrä laski vuoden 1949 ke-
sään tultaessa, laski myös karjalaisten määrä niin, että heitä kesäkuussa tilastoitiin olevan
131. Kun siirtoväen kokonaismäärä oli samaan aikaan 143, oli karjalaisia siitä siis huo-
mattava osa, 92 %.⁸⁰

Karjalan siirtoväki pyrittiin sijoittamaan niin, että samalta seudulta lähteneet päätyisivät
samoihin sijoituskuntiin. Tästä pidettiin kiinni tiukasti kiinni evakuoimisvaiheessa. Pyrki-
myksenä oli säilyttää siirtoväki siirtokunnan lisäksi myös kielellisesti ja uskonnollisesti
mahdollisimman ehyenä.⁸¹ Tasoitussiirrot ja muu liikkuminen sekoitti kuitenkin tilan-
netta vuosien kuluessa. Kaikkiaan karjalaisia oli Kempeleessä 15 eri siirtokunnasta.
Näistä jopa kymmenestä oli väkeä vielä vuoden 1949 lopussa. Kovin suuria ryhmiä mis-
tään siirtokunnasta ei kuitenkaan missään vaiheessa tullut. Useimmista siirtokunnista oli
tulijoita alle 10, mutta poikkeuksen muodostavat Sortavalan maalaiskunta, josta parhaim-
millaan oli siirtoväkeä 38, ja Suistamo, jonka siirtoväkeä oli Kempeleessä enimmillään

⁷⁹ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945–1949.
SHA Hc5:86. KA.

⁸⁰ Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945–1949.
SHA Hc5:86. KA.

⁸¹ Laitinen 1995; 88, 111.

49. Pelkästään näiden kahden siirtokunnan väestö muodosti 55 % koko Kempeleen siirtoväestä kesällä 1949.⁸²

⁸² Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1941–1944. SHA Hc5:84. KA; Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945. SHA Hc5:85. KA; Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä 1945–1949. SHA Hc5:86. KA.

Loppulause

Tässä tutkielmassa olen tarkastellut siirtoväen määrää Kempeleen kunnassa vuosina 1944–1949 siirtoväen huollon arkiston pohjalta. Tärkeimpänä tutkimustehtävänäni oli selvittää, miten paljon siirtoväkeä Kempeleessä jatkosodan jälkeen oli. Selvitin myös, mistä siirtoväki oli lähtöisin, ja kuinka paljon heitä oli valtion huollossa.

Syksyllä 1944 suoritetun evakuoinnin jälkeen siirtoväellä oli mahdollisuus vaihtaa sijoituspaikkaansa vapaasti, lukuun ottamatta maataloussiirtoväkeä, jolle osoitettiin vuoden 1945 maanhankintalain nojalla tila viljeltäväksi. Siirtoväki liikkuikin paljon paikkakunnalta toiselle, mikä heijastui myös Kempeleen siirtoväen määrälliseen kehitykseen. Suurimmalle osalle Kempeleeseen sijoittuneesta siirtoväestä kunta jäi vain väliaikaiseksi asuinpaikaksi. Pysyvästi jäivät vain ne, jotka eivät voineet vanhaan kotiinsa palata sen jäätyä rauhanteossa rajan väärälle puolelle.

Sotatilanteen eteneminen heijastui vahvasti Kempeleen siirtoväen määrään. Pian jatkosodan päättymisen jälkeen siirtoväkeä saapui paljon, ja Lapin sodan edettyä kohti Jäämerta ja viimein keväällä 1945 päätyttyä alkoi määrä laskea nopeasti. Vielä yli kaksi vuotta sen jälkeen, kun sotatoimet Pohjois-Suomessa olivat päättyneet, tapahtui siirtoväen määrässä radikaaleja muutoksia, joille lähdeaineisto ei kykene antamaan vastauksia.

Valtion huollossa olevien määrä seuraili siirtoväen kokonaismäärää, mutta sen kehitys ei kuitenkaan aina mennyt aivan samaa tahtia. Kun siirtoväen kokonaismäärä oli korkeimmillaan tammikuussa 1945, valtion huoltoavustusta saaneiden määrä saavutti huippunsa vasta saman vuoden maaliskuussa. Vuosina 1948 ja 1949, kun kokonaismäärä jälleen nousi, ei valtion huoltoavustusten saajien määrä juurikaan muuttunut. Kuusamon ja Sallan kuntien siirtoväessä oli eniten avustusta tarvitsevia, ja näistä siirtokunnista tulleen väen määrä vaikuttikin voimakkaasti avustuksen saajien määrään.

Kuusamo oli suurin siirtokunta pitkän aikaa. Sen siirtoväen lukumäärä oli korkeimmillaan tammi-helmikuussa 1945, ja maaliskuussa kuusamolaisen siirtoväen suhteellinen osuus oli suurimmillaan, kolme neljännestä koko siirtoväestä. Heitä ei kuitenkaan jäänyt Kempeleeseen, kuten ei myöskään Sallan siirtoväkeä, joka oli toiseksi suurin ryhmä. Parhaimmillaan sallalaisia oli jopa 36 % koko siirtoväestä. Koko Lapin läänin siirtoväen määrä oli niin absoluuttisesti kuin prosentuaalisestikin korkeimmillaan elokuussa 1945.

Karjalan siirtoväki oli pitkään vähemmistö, mutta joulukuun 1947 jälkeen he olivat enemmistö Kuusamon ja Lapin siirtoväen vähennyttyä. Vuoden 1949 lopussa karjalaisia olikin 92 % ja Lapin läänistä tulleita loput 8 %. Siirtokuntien väkimäärään vaikutti Lapin läänin ja Kuusamon kohdalla voimakkaasti mahdollisuudet palata vanhoille kotiseuduille. Muiden siirtokuntien väestö on liikkunut joko oman tahtonsa mukaan, tai heille valtion taholta osoitetun viljelysmaan perässä.

Tutkielma valottaa aivan uudella tavalla Kempeleen kunnan vaiheita sotavuosina, kun mitään vastaavaa tutkimusta ei aikaisemmin ole tehty. Jatkotutkimukselle on kuitenkin edelleen tilaa. Tässä tutkielmassa on keskitytty Kempeleen siirtoväkeen vain arkistotiedon valossa. Siirtoväen huollon arkisto on niin laaja kokonaisuus, että sieltä on mahdollista vielä ammentaa lisää tutkimusaiheita myös Kempeleen osalta, mutta erityisesti koko Oulun läänin osalta. Muita lähteitä hyödyntäen voi myös avautua lisää tutkimusaiheita. Tulevaisuudessa olisi mielenkiintoista tutkia siirtoväen alueellista sijoittumista Kempeleen kuntaan, heidän sopeutumistaan ja kantaväestön suhtautumista siirtoväkeen. Tässä tutkielmassa avoimeksi jäävä kysymys siirtoväen määrän voimakkaan vaihtelun syistä avaa myös uuden tutkimusnäkökulman. Lisäksi Oulun läänin ja kaupungin siirtoväestä löytyy tutkimusaiheita, koska aiempaa tutkimusta ei sieltä ole.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

I Painamattomat lähteet

KANSALLISARKISTO (KA)

Siirtoväen huollon arkisto (KA)

Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä (1941–1944)

Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä (1945–1945)

Luettelot siirtoväen lukumäärästä ja valtion avustusta saavien määrästä Oulun läänissä (1945–1949)

Luettelot siirtoväen siirtymisistä, vuokratuista tai uusista asunnoista sekä henkilöistä ilman ammattia vastaavaa työtä (1944–1944)

Luettelot siirtoväen palautussiirroista, kuolemantapauksista ja hautausmenoista (1945–1945)

II Painetut lähteet

Suomen tilastollinen vuosikirja 1944–1945. Tilastollinen päätoimisto, Helsinki.

III Tutkimuskirjallisuus

Elfvenger, Eero 1992: ”Sota Lapissa”. *Jatkosodan historia 5. Vetäytyminen Itä-Karjalasta. Torjuntataistelut. Sota Lapissa, s.361–433*. Toim. Sotatieteen Laitoksen Sotahistorian toimisto. WSOY.

- Hietanen, Silvo 1984: ”Siirtoväen ja rintamamiesten asuttaminen”. *Suomi 1944. Sodasta rauhaan*, s.67–94. Kirjoittaneet Jukka Nevakivi, Lauri Haataja, Seppo Henttilä, Silvo Hietanen, Erja Saraste, Ilkka Seppinen ja Martti Turtola. Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hietanen, Silvo 2005: ”Evakkojen loppusijoitus ja maanhankintalaki 1944–1945”. *Jatkosodan pikkujättiläinen*, s. 822–834. Toim. Jari Leskinen ja Antti Juutilainen. WSOY.
- Hiltunen, Mauno 1982: *Kempeleen historia*. Kempeleen kunta ja seurakunta. Kirjateollisuus Oy.
- Kankainen, Janne 2002: ”Oululaiset Lapin sodassa”. *Oulu ja oululaiset sodissa 1918 ja 1939–1945. Oulun veteraanikirja*, s.431–458. Toim. Janne Kankainen, Panu-Pekka Rauhala ja Jouko Vahtola. Oulun kaupunki.
- Koljonen, Anita 1983: *Kuusamon siirtoväki. Perinteisestä nykyaikaan*. Koillissanomat Oy.
- Laitinen, Erkki 1995: ”Vuoden 1945 maanhankintalain synty, sisältö ja toteutus”. *Rintamalla raivioille. Sodanjälkeinen asutustoiminta 50 vuotta*, s.52–138. Toim. Erkki Laitinen. Atena Kustannus Oy.
- Manninen, Ohto 1992: ”Poliittinen kehitys elo-syyskuussa 1944”. *Jatkosodan historia 5. Vetäytyminen Itä-Karjalasta. Torjuntataistelut. Sota Lapissa*, s.353–359. Toim. Sotatieteen Laitoksen Sotahistorian toimisto. WSOY.
- Paukkunen, Leo 1997: *Siirtokarjalaisten sijoittuminen vuonna 1994. Aineksia tulevaisuuden visioon vuosilta 1940–1996*. Jyväskylän yliopisto.
- Rautio, Erkki 2004: *Pohjoiset pakolaiset. Tietoa ja tarinoita Lapin sodasta ja lappilaisten evakkotaipaleelta*. Toim. Tuomo Korteniemi ja Mirja Vuopio. Pohjan Väylä.
- Sorvali, Pentti 1945: *Siirtoväen huolto. Opaskirjanen siirtoväen huoltoviranomaisia varten*. Siirtoväenasiain osaston toimeksiannosta koonnut Pentti Sorvali. Sisäasiainministeriön siirtoväenasiain osasto. Kauppakirjapaino Oy.